

נור ששכר

לע"נ מרן ראש הישיבה
הגאון הגדול רבי יששכר מאיר זצוק"ל
גלוין קט"ז פרשת בשלח תשע"ד

משנה שכר שכיר ביאורים על הפרשה מעובדים ממשנתו של רבינו

"ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים" - ההנהגה הניסית של עמילי התורה בתוך עולם הטבע

עולם הנס, והונהגו בהשגחה עליונה בכללים וגדרים אחרים, בסדרי ובגדרי עולם הנס.

...

אך גם בהיות האדם בתוככי עולם הנס, אם עדיין לא נתקנו מידותיו הרעות והשקפתו החיצונית, הרי נמצא בזה "אדם טבעי" בתוככי "עולם ניסי". ובזאת נבין את התמיהה הנוראה, איך בשעה קלה מעת שעלו מן הים, תיכף היו ישראל - בעלי הנס - למתאוננים ומתלוננים על ה' ועל משיחו, ויש שביקשו אף לשוב מצרימה להיות שרויים בטומאתם וזוהמתם שבבתם על סיר הבשר, ותחת הנהגת אוכלי המן - הניזונים ממאכל רוחני, ביקשו קישואים ודגה, חלף היותם מתפרנסים כמלאכי השרת.

ולאור האמור יבואר, כי אמנם כשיתבונן האדם בעתות הנס, ודאי יבין ויכיר במי שעשה ניסים לאבותינו ולנו, אך אם רק יסיר מחשבתו מעט מאותה התבוננות, ויביט אל העולם ועל קורותיו במבט גשמי, שוב יתעוררו בלבו בחינות והרהורים הנטועים בעולם הגשמי, ויתנוצצו בקרבו הרהורים למה שמתאווים אנשי העולם הטבעי - למעדי בשר וקישואים, אבטיחים ודגה, ובפרט אם אותם מעדנים ניתנים להם "חינם" - מן התורה ומן המצוות, לעומת המנוהל בדרך ההנהגה הניסית שצריך תדיר להזהר ולהשמר שלא לאבד ממעלתו הרוחנית, ולעמול בהתבוננות ובכשרון המעשה בדרכי התורה והמצוות, על מנת להתפרנס ולהיוון בדרכי הנהגת העולם הניסי.

ובאמת, אף בהיותם בתוך עולם הנס, כשעמדו המים מימינם ומשמאלם, מכל מקום לא עמדו המים עומדים כחומה בצורה, אלא "והמים להם חמה" - שאף הים נתמלא עליהן חמה (ילקו"ש רלח), שבשעה שעברו ישראל בים היה פסל מיכה עובר עמהם, ובתביעה נוראה נתבעו ישראל לדורות מכח אותו מעשה וכפי שהוכיח משה רבינו את ישראל לפני מותו (שמו"ר כד א):

"הלה' תגמלו זאת. אחר כל הנסים שעשה לכם - שקרע לכם את הים לייב קרעים, ושקע את המצריים בים, והיתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אתכם שנאמר ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' וגו', העלה אתכם מן הים, ונתן לכם כספם וזהבם וכל מה שהיה על סוסיהם - שהיו מקושטים בכסף ובוזהב, וזן אתכם מ' שנה ולא הניח אתכם אפילו שעה אחת, כמה שונאים באים עליכם ולא הניח אתכם לברוח אלא היה מפילן לפניכם ומשמרכם, ולא משונאים בלבד אלא אף מן הנחשים ומן העקרבים, והיה מאיר לפניכם שנאמר וה' הולך לפניכם יומם, שכחתם כל הנסים האלו שעשה עמכם הקב"ה, והיה צלמו של מיכה עובר עמכם בים, והנחתם ד"ת והתקעתם בדברים אחרים".

ומבואר בדברי חז"ל, שעיקר התביעה עליהם היתה מה שלא שתו לבם להכיר בעולם הנס בו היו שרויים, ובקשו לעצמם הנהגה טבעית, שכן דרך המבקש לעצמו סדר טבעי, להמעית בעמלה של תורה, ולחפוף לעצמו להשיג משהו ויותר מהבלי העולם הגשמי, וכביכול "תוקע הוא את עצמו" ואת מחשבתו בדברים אחרים שחוץ מתורה, אף אחר שראה לנגד עיניו את עוצם תשועת ה' המזומנת למי שמאמין בהנהגתו הניסית, ומובטח בהבטחת נושאי הארון, הנושא את נושאו.

ואף שנצטוו ישראל על ביות הים - שלא יאמר אותו צדיק "ועבדום ועינו אותם קיים בהם" וכו', מכל מקום עצם ההתעסקות עם הזהב והכסף נתן להם מקום של שייכות לענייני העולם הזה, ושוב נמצא מקום בדעתם לשימת לב לשאר ענייני העולם והנהגת הטבע, עד לירידה ממעלתם באמירת "מה נשתה".

...

והנה, ג' תביעות נכתבו במדרש הנזכר על ישראל - "שכחתם כל הנסים האלו שעשה עמכם הקב"ה, והיה צלמו של מיכה עובר עמכם בים, והנחתם ד"ת והתקעתם בדברים אחרים".

"כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עלהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים"

ב' ביאורים כתב הרמב"ן בביאור פסוק זה. האחד, שתיבות "כי בא" באו להורות שמיד באותו היום שרו בני ישראל את השירה הזאת ולא המתינו למחרת.

אך הביאור השני שכתב הרמב"ן בזה (וכן פירש הספורנו, ואולי לזה כיון רש"י בביאור "כי בא" עיי"ש), שבאותה שעה עצמה שבא פרעה בים והשיב עליהם ה' את מי הים, באותה שעה ממש אמרו ישראל שירה, כשעדיין היו ביבשה שבתוך הים, ותיבות "אז ישיר" האמורים בתחילת השירה קאי על תיבות "כי בא סוס פרעה ורכבו ובפרשיו בים", ובאותה שעה עצמה לקחה מרים הנביאה את התוף בידה להגביר את הנשים לענות אחרי שירתו של משה, ומקרא ד"ותקח מרים הנביאה וגו'" (אף שיש פוסקה בתורה) גם הוא נסמך למקרא ד"כי בא סוס פרעה".

והנה, כבר נתבאר מלפנים (נר יששכר בשלח תשע"ב) מה שכתב המהר"ל (בהקדמה שניה לגבורות ה') כי בעלי הנס שרויים הוא בעולם נפלא, עולם שבו חוקי הטבע ותולדותיו אין להם שליטה כלל, ואין ענין הנס כשינוי בגופו של הטבע - אלא עולם מחדש שעומד המנושא למעלה מעולם הטבע, ויש לו לעולם הנס כללים ופרטים שונים בתכלית מעולם הטבע, ואף הוא מוגבל בהגבלות והנהגות משלו. ועוד זאת נתבאר, כי המכיר בניסו בעת הנס, ומבין היטב נקודה זו המורה כי יש עולם בפני עצמו לניסים, וכי עם ישראל מיוחדים הם בעולם נפלא זה, ודאי יוכל להתחזק ולהשען כליל על ה', עד שאין הוא חושש כלל באותה שעה מן המאורעות הטבעיות המתרגשות ובאות בעולם הטבע.

ומעתה יבואר היטב, שבעת קריעת ים סוף שנעשה לישראל נס ופלא בקריעת הים לפניהם, ושוב לאיתנו על מצרים על סוסי ופרשיו, בעוד ישראל הולכים בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, לא חשו ישראל כלל לשמא ואולי תפסק מהם ההנהגה הניסית, וישבו המים עליהם ועל כל אשר להם, אלא עמדו מהילוכם ונשארו קול בשירה "בתוך הים ביבשה", ועליהם הוסיפה מרים הנביאה לחזק את נשות ישראל לצאת אחריה בתופים ומחולות לכבוד ה' יתברך אשר ימינו עושה חיל, וגאה גאה על גאים לאבדם בנס, ולהציל את בניו בנס שנעשה להם, ולא נחפזו לצאת מאימת שוב הים לאיתנו, אלא בטחו בקל מושיעם ישילים עמהם את נס ההצלה עד תום ההודאה והשירה.

ושלימות המעלה היתה כאן, שהאמינו ישראל בהנהגת ה' עמהם בעולם הניסי, ולא חשו מפני גרמת החטא שמא ואולי יענשו אף הם ויפסיק הנס פתע פתאום, ולהשיבם אל ההנהגה הטבעית.

...

ובאמת, אף ששוב הים כולו לתנאו הראשון, מכל מקום לא יצאו ישראל עוד מן העולם הניסי אל עולם הטבע כל מי שנה, ונשארו משם ואילך במופת הנהגת העולם הניסי כל ימיהם במדבר. וענין זה סידר משה רבינו בתוכחתו בסוף ארבעים שנה, כשהזכיר לפניו את סדר הניסים בשלם שהיה להם כל ימי מסעם במדבר, בהיותם שרויים בעולם הנס, ולא שלטו בהם חוקי הטבע כלל, והזהירם בפרטות על זכירת הנהגה זו:

"וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר, למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה" (דברים ח ב-ז)

ומתוך דבריו של משה רבינו למדסי אנו הסדר הניסי שבאכילת המן, לא היה נס פרטי שנעשה להם לתת להם לחם במדבר, אלא ממכלול הנהגות עולם הנס שהיו שרויים ישראל בו משעת קריעת ים סוף ואילך הוא, שנתעלו מאותה שעה למעלת

אליבא דהלכתא

האם מותר לתת מזונות לפני העופות בשבת שירה

נהגו העולם לתת בשבת שירה מאכלים לפני העופות, ועי' בספר טעמי המנהגים (עמ' תקלא) שהביא טעמים למנהג זה.

אלא שיש לדון בזה, דהנה איתא בגמ' בשבת (קנה, ב) שאין מאכילים יוני שובך ויוני עליה בשבת משום שאין מזונותם מוטלים על האדם. וכתב השלטי גיבורים (סו, א מדח"ר) שאפי' ביונים השייכים לאדם אסור לו להביא להם מזונות בשבת משום ששכיח להם מים במדבר. אמנם הר"ן (שם ד"ה מדאמר"י) כתב שדברי הגמ' איירי ביונים דעלמא, כיון שאם איירי ביונים שלו הרי מזונותם מוטלים על האדם. ומ"מ לכו"ע יונים שאינם של האדם לא הותר לתת בפניהם מאכלים.

אמנם עי' בר"ן (שם) שכתב שדווקא מים ששכיחים באגם וכדומה אסור לתת ליונים, אך מאכלים ומזונות שאינם מצויים, מותר לתת ליונים אע"פ שאין מזונותיהם עליך.

אך הרמב"ם (שבת כא, לו) כתב "מי שאין מזונותיו עליו כגון הזיר ויוני שובך ודבורים לא יתן לפנייהם לא מזון ולא מים" ומפורש בדבריו שאף מזון אסור לתת ליונים, וכן דייק הר"ן (שם) שפשטות הרי"ף שלא כדבריו. וכ"כ הב"י (שכד, יא) דלענין הלכה נקטינן כסתם ברייתא דקתני אין נותנין מזונות וכו' מפני שאין מזונותיו עליך וכל מזונות במשמע. וכן פסק בשו"ע (שם סעי' יא) שאין נותנים מים או מזונות לפני יוני שובך או יוני עליה.

ועפ"י זתמה המג"א (סק"ז) על מנהג העולם שנותנים חיטים בשבת שירה לפני העופות, ואינו נכון שהרי אין מזונותן עליך. וכ"כ בשו"ע הרב (סעי' ח) שאינו נכון לעשות כן, וכ"כ בסידור שערי שמים [לגריי עמדין] (פרשת בשלח) שמנהג שטות הוא ואסור.

אמנם דעת העולת תמיד (הרי"ד בא"י ס"ק ה) שהדין שלא להאכיל יונים שייך רק במקומות ששכיח להם מזונות, אך במקומות שלא שכיח המזונות לפני היונים, רשאי לתת בפניהם אוכל [ועי' כתב שבחורף שאין מזונותיהם מצויים מותר להשליך לפנייהם מאכלים]. ועי' בהז"א (א, טא) שכתב שכיון שהוא מידי דרבנן וסוגיא מוכיחה כדברי הר"ן ואין הדבר מוכרע שהרי"ף והרמב"ם חולקים, הסומך על דברי הר"ן לא הפסיד. ולפי"ד מותר לתת מזונות לעופות בשבת שירה.

ועי' במקו"ח (ס"י שכד) שכתב דיש לקיים המנהג משום שלא נאסר אלא כשנראה שטורח עבורם, אך אם מניח על החלון ואינו טורח, מותר. ובתו"ש (ס"ק יז) כתב לקיים המנהג דכיון שנהגו כן לשם מצוה לכך אין להקפיד בכך [וכעין זה כתב הא"ר (שלה, ב) לענין פיזור פירות בשמחת תורה עיי"ש]. ועי' בדע"ת (סעי' יא) בערוה"ש (סעי' א) ובכה"ח (ס"ק מז) שקיימו המנהג, וכתבו שמותר לעשות כן.

אמנם הכרעת המשנ"ב (ס"ק לא) דאף שיש שנהגו לעשות כן מ"מ אין זה מנהג נכון. ולפי"ז יש לדון מאיזה טעם נוהגים העולם לקיים מנהג זה.

ועוד יש לדון במנהג זה, דאיתא בגמ' (תענית כ, ב) שרב הונא סבר שאין מאכילים מאכל אדם לבהמה, ואף אם עתיד לזרוק את המאכלים לאשפה, אין ליתנם לבהמה, ובי' רש"י (שם) שהאיסור הוא משום ביזוי אוכלין, ומשום שהתורה חסה על ממונם של ישראל. ועי' במג"א (קט"א, א) שפסק דין זה להלכה. ולפי"ז אין לתת ליונים מאכלי אדם.

אמנם הא"ר (סעי' א) כתב שהשו"ע השמיט דין זה משום שבגמ' הובא דין זה בלשון "קסבר אין מאכילין" ומשמע שאין זה אלא דעת רב הונא, אך האמת היא שמותר להאכיל בהמה מאכל אדם. וכ"כ החת"ס (בהגהות לשו"ע שם) ובשו"ת שו"מ (תנינא ח"ב סי' עב) שאין איסור בדבר. והכרעת המשנ"ב (ס"ק יא) שהעולם נוהגים היתר להאכיל את העופות פת, ע"פ מש"כ במחצה"ש שאם אין לו דבר אחר להאכיל כי אם מאכל אדם לכו"ע מותר. ולפי"ז אם יש מאכלים הראויים ליונים שאינם מאכל אדם אסור להאכיל את היונים מאכל אדם [אמנם יתכן שאף שיונים אוכלים תולעים שונים וכדו', מ"מ כיון שאין זה מצוי אצל האדם רשאי הוא להאכיל את היונים מאכל אדם].

אלא שיש לדון ליישב את מנהג העולם, דהנה דנו הפוסקים היאך יש לנהוג כאשר מנהג סותר להלכה, וכתבו המהרי"ק (שורש ט) והתשב"ץ (א, קנ) שמנהג עוקר הלכה כל שיש לו סמך מן התורה ונקבע ע"י גדולי התורה. וכן פסק הש"ך (יו"ד רט), שמנהג קבוע על פי חכמי המקום מבטל הלכה, וכן מבואר בב"י (סו, תרצ) בשם האורחות חיים. וכן פסקו הרמ"א (שם) והמג"א (שם) שאין לשנות המנהג אף שהוא בניגוד לרוה"פ בודאי כך קבלו אבותינו איש מפי איש לנקוט כדעת היחיד. וכ"כ המהר"ם שיק (אע"י סי' פח סד"ה אם אמנם). וכן הביא במשנ"ב (תרסט, ו) דברי המהרי"ק הנ"ל.

ולפי"ז י"ל שכיון שיש פוסקים שכתבו לקיים המנהג ע"כ אף שמנהג זה סותר להלכה מ"מ רשאי לקיים המנהג, וכן הסיק בשו"ת ציץ אליעזר (יד, כח) שמותר להאכיל את היונים מאכלים בשבת שירה [ולפי"ז יל"ע מ"ט כתבו המג"א והמשנ"ב שאין לקיים מנהג זה, הלא לדבריהם אין לשנות מנהג אף במקום שהוא נגד ההלכה].

אלא שצ"ב אם אפשר להקל בזה אחר שהמשנ"ב הכריע בזה לאיסור, ושו"ר בשו"ת אבני ישפה (או"ח פח) שכתב שכיון שהמג"א והמשנ"ב החמירו בזה, קשה לסמוך על המנהג להקל. וכ"כ בשש"כ (כו, כא) שאין לעשות כן, אלא שהוסף שמותר לנער מפה מן הפירורים שעליה מותר הגם שציפורים יאכלו את הפירורים. וכבר הארכנו (נר יששכר גליון פח) בעצה זו, דיש לדון שיש בזה איסור זורה, וכמש"כ הרמ"א (יט, יז) שיש איסור זורה אף בדבר ההולך לאיבוד, אמנם עיי"ש שהמשנ"ב (שם ס"ק סז) כתב שלא ראינו מי שחושש לזה, וכמו"כ פסק (תמו, ו) שמותר לפזר חמץ לרוח ואין בזה משום זורה, ומוכח שאין בזה משום זורה, וכן נקטו לדינא הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הלכות שבת בשבת פ"י הע' 16) והגרש"ז אויערבאך זצ"ל [שש"כ כג, ד]. ומ"מ כפי שהתבאר בגליון שם יש מגדולי הפוסקים שכתבו שלכתחילה יש להחמיר בזה, וראיתי לחכ"א שכתב שהרצוה לקיים כל הדעות, יכול להניח מערב שבת קערה בחלון מכוסה בכיסוי כצלחת וכדו', ולמחרת יטול את הצלחת לצורך שימוש בה וכן יצא ידי"ח כולם, כיון שהאוכל היה מונח שם מבע"י ואף אינו מפורז את המאכלים, אמנם נראה דיש לדון בזה משום בל תשחית שהרי בשבת עצמה יכול לקחת שיירי לחם וכדו' שאם לא יתנם ליונים ישלכים לאשפה, אך בער"ש המאכלים ראויים למאכל אדם, ועי' מש"כ באריכות (בגליון מו) האם יש איסור בל תשחית כשמאבד אוכלים לצורך מנהג וכדו', וכפי שהתבאר שם אם אין אפשרות אחרת אין בזה משום בל תשחית, ועי' נראה שהרצוה לקיים המנהג ניח שיירי פת מער"ש ואז אין בזה אף משום בל תשחית].

ונראה, שמה שזכר כאן פסלו של מיכה, הוא מפני שאף להם היתה שייכות לשורש חטאו, שאילו היו מסולקים ישראל מכל וכל מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, ולא היו שייכים כלל לבחינת "שכחתם כל הניסים האלו שעשה עמכם" בהיותם מצויים בעולם הנס, אף מיכה לא היה מוצא מקום להביא פסלו עמו, וממעשהו של מיכה נתברר שאף בכלל ישראל עצמם היתה עדיין מציאות וקיום למידת "עויבת התורה", ואף בהיותם שרויים בעולם הנס עדיין היתה מציאות "הנחת התורה לדברים אחרים" ו"שכחת הניסים" מצויה בקרבם, אלא שלא יצא מן הכח אל הפועל עד שיצאו מן הים ונדבקו במשהו בבחינה הגשמית שבביות הים, בשייכות לעולם הטבע.

ומעתה מבואר, כי פסלו של מיכה שהיה שרוי עמהם בים, הוא עצמו העיד שלא פרו ונסתלקו ישראל לגמרי מטומאת גילולי ארץ מצרים אף באותה שעה שראו את פרעה וכל עבדיו מטורפים במי הים, ולא נעשו לגמרי בני "עולם הנס", ומעתה ודאי היו בסכנה גדולה באותה שעה, שמא ואולי ישוב הים עליהם ותפסק מהם הנהגת הנס, וזו תמצית הקטרוג שקטרוג עליהם מלאכי מרום באמרם "הללו עובדי עבודה זרה - והללו עובדי עבודה זרה", ואין הם ראויים לחיות בעולם הנס, כל עוד יש להם שייכות לעולם הטבע.

ואמנם, אין קיום ומציאות לעולמם של עמילי התורה בכל הדורות, כי אם בהיותם ספונים טמונים מהנהגה הטבעית, ומי שחוקר ודורש על דבר מציאות קיום עמילי התורה וכיצד מתקיימים הם בסדרי הטבע, שוב הוציא עצמו מן העולם הניסי, המנוהג ומנוהל בחוקים וסדרים אחרים לגמרי, שאין שום סתירה בינם לבין חוקי הטבע כלל, שהרי שני עולמות הם, כמבואר.

וכן יראה המתבונן במציאות עולם התורה בימינו, שמציאות קיומה ועוצם פריחתה הבלתי טבעית, מהנהגת עולם הנס הוא, אלא שחובת עמילי התורה היא להתעצם יותר ויותר בהכרה זו, ולהפריש את מחשבתם כליל מענייני העולם. ואף מי שמוכרח להתעסק ב"ביזת הים" מגזירת "ביזת אפיק", מכל מקום שומה עליו להדבק במחשבות עליונות ובדיקותו בתורה הקדושה, ובה זכו ישראל בקרוב לגאולת עולם, בהנהגה מופלאה של העולם השלם שקודם החטא, בקרוב בימינו אמן.